

А. В. Братко

А. Б. Мисик

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Російська Федерація застосувала проти України неоголошену гібридну війну, яка багато в чому є унікальною і новим викликом для нашої держави. Авторами розглянуто роль і місце Державної прикордонної служби України в умовах ведення агресії, починаючи з періоду створення прикордонної служби і дотепер. Проаналізовано застосування підрозділів Державної прикордонної служби України в умовах ведення гібридних війн і надано рекомендації щодо визначення завдань прикордонної служби в умовах особливого періоду на державному кордоні. Сформульовано рекомендації щодо внесення змін до порядку застосування сил і засобів Державної прикордонної служби України в особливий період.

Ключові слова: гібридна війна, Державна прикордонна служба України, сили і засоби, державний кордон, прикордонний загін.

Постановка проблеми. Державна прикордонна служба України (ДПСУ) згідно зі своїми повноваженнями і законодавством відіграє основну роль в охороні державного кордону. В умовах особливого періоду оборона державного кордону відповідно до Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України покладається на Збройні Сили (ЗС) України. Постає протиріччя між завданнями ДПСУ та застосуванням сил і засобів в особливий період. Виникає потреба провести аналіз і надати рекомендації щодо застосування сил і засобів ДПСУ в особливий період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми гібридної війни досліджено у працях В. Горбуліна, В. Василенка, В. Ліпкана, В. Назаренка, О. Турчинова, Ф. Хофмана та інших учених [1–6]. Водночас актуальною залишається проблема чіткого визначення ролі і місця ДПСУ у забезпеченні національної безпеки та суверенітету держави під час неоголошеної війни на сході нашої держави, визначення проблемних питань захисту національних інтересів на державному кордоні та пошуку шляхів їх вирішення.

Мета статті – проаналізувати застосування підрозділів Державної прикордонної служби

України в умовах ведення гібридних війн і надати рекомендації щодо визначення завдань прикордонної служби в умовах особливого періоду, а також рекомендації щодо внесення змін до порядку застосування сил і засобів в особливий період в єдиній системі Стратегії воєнної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Ведення активної фази гібридної війни Російської Федерації (РФ) проти України припадає на початок 2014 р., хоча приховану підривну діяльність проти України вона проводила протягом усіх років незалежності нашої держави. Росія завжди намагалася послабити Україну – як в економічному плані, так і на політичній арені.

Гарантування безпеки громадян і громадського порядку є обов'язком кожної держави. У системі національної безпеки ДПСУ відіграє важливу роль. На неї покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [7].

Однією з найголовніших проблем прикордонного відомства у 2003 р. було

невирішене питання в українсько-російських переговорах стосовно делімітації державного кордону між Україною і РФ, а саме розмежування Азовського моря та Керченської протоки. Проведені дискусії українських і російських фахівців з міжнародного права щодо правового статусу Азово-Керченської акваторії, а згодом тривалі переговори із цього питання офіційних делегацій завершилися підписанням Договору між Україною та Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 р., в якому згадується статус Азовського моря та Керченської протоки як внутрішніх вод двох держав. Тобто розмежувальної лінії проходження державного кордону у Керченській протоці не визначено.

Восени 2003 р. розпочалася перша активна фаза – спроба посягання на територіальну цілісність України, що стало для новоствореної Державної прикордонної служби України перевіркою на міцність у протистоянні із сусідньою державою. Росія в односторонньому порядку, без будь-яких погоджень з Україною почала спорудження дамби поблизу українського острова Коса Тузла. Відповідно до норм і практик міжнародного права будь-які роботи на державному кордоні можуть бути проведені лише за належно оформленою згодою двох сусідніх держав.

Елемент провокації на державному кордоні, по суті, не новий і використовувався Росією у подібних конфліктах у минулому, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника. Причому інформаційний чинник в окремих випадках стає основою і виявляється не менш важливим, ніж військовий. Так, застосовуючи місцеве населення, владні структури та медійні ресурси, РФ намагалася дискредитувати Україну і виправдати свої неправомірні дії на державному кордоні.

Подальший сценарій розвитку ситуації міг бути таким:

– продовження робіт з будівництва дамби до острова Коса Тузла із проведенням провокаційних заходів;

– силовий сценарій захоплення острова Коса Тузла.

Для недопущення провокацій на державному кордоні силами і засобами

Державної прикордонної служби України було проведено низку заходів, зокрема:

– передислоковано на прикордонну заставу Керч резерви;

– корабельно-катерний склад Морської охорони переведено на цілодобове бойове чергування, визначено райони (сектори) несення служби, позиції та порядок ведення вогню, порядок виходу з пунктів базування, організовано взаємодію та систему зв'язку з береговими підрозділами;

– створено систему інженерних загороджень на узбережжі й у глибині острова, обладнано вертолітні майданчики та позиції для несення служби;

– обладнано блокпости та вогневі позиції, пости спостереження та стаціонарний пост технічного спостереження;

– прийнято рішення про створення стаціонарної прикордонної застави Тузла з місцем дислокації на острові.

Складний переговорний процес сторін завершився укладенням Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки від 24 грудня 2003 р. Цей Договір був ратифікований 20 квітня 2004 р. парламентами обох держав. Про розмежування Керченської протоки між Україною та Росією у цьому документі взагалі не згадувалося, оскільки переговорні сторони відстоювали різні позиції [8].

Подальшим кроком у розвитку ДПСУ була активізація реформ у напрямку якісної модернізації відомства у взаємодії з європейськими країнами та США. Основні зусилля були спрямовані на масштабні перетворення прикордонної служби у правоохоронний орган спеціального призначення європейського типу.

Аналіз гібридної війни РФ проти України у 2014 р. дав змогу виділити основні етапи формування сил і засобів ДПСУ, які були залучені в обороні держави.

Перший етап розпочинається з операції збройних сил РФ окупації Кримського півострова, яка була закамуфльованою силовою частиною плану гібридної агресії Росії проти України. Це був попередньо спланований етап залучення воєнного компонента гібридної війни, що тривав до червня 2014 р. Основні сили і засоби, які були залучені, склалися з новостворених позаштатних мотоманеврених груп, корабельно-катерного складу з

Керченського загону Морської охорони, що передислокувався до міста Бердянськ, та авіації Державної прикордонної служби України. Підрозділи і частини прикордонників почали доозброювати груповою зброєю та бронетехнікою.

Другий етап залучення прикордонних підрозділів – це початок червня і до кінця вересня 2014 р. Для ведення бойових дій в антитерористичній операції в межах Донецької та Луганської областей були створені угруповання “Кордон” та “Північ”. Їх основу склали прикордонники Луганського та Донецького прикордонних загонів, Маріупольський загін Морської охорони і створені позаштатні мотоманеврені групи та прикордонні застави. Угруповання були озброєні автоматичною, груповою зброєю та бронетехнікою. Основні завдання виконували самостійно або брали участь у військових операціях (діях) у взаємодії з підрозділами Збройних Сил України, Національної гвардії України та іншими силовими структурами.

Третій етап припадає на жовтень 2014 р. Угруповання сил і засобів ДПСУ складало два оперативно-військових відділи, Луганський та Донецький прикордонні загони, Маріупольський загін Морської охорони. Основу оперативно-військових відділів склали оперативно-бойові прикордонні комендатури. Межі ділянок відповідальності оперативно-військових відділів, Луганського та Донецького прикордонного загонів збігалися з межами секторів відповідальності, які були визначені штабом антитерористичної операції в межах Донецької та Луганської областей. Угруповання перейшло в оперативне підпорядкування керівництва антитерористичної операції і діяло за його рішенням та планами дій.

З початком третього етапу угруповання сил і засобів ДПСУ в районі проведення антитерористичної операції перейшло до виконання завдань, які були визначені законодавством України для прикордонної служби, що дало змогу побудувати бойовий порядок підрозділів у ході проведення антитерористичної операції.

Стабілізація лінії зіткнення (ведення бойових дій) дозволила побудувати бойовий порядок прикордонних сил на двох рубежах: на рубежі 1 (рубеж меж опорних пунктів і блокпостів ЗС України) у межах визначених коридорів руху прикордонних нарядів спільно з підрозділами ЗС України здійснювався

контроль в'їзду-виїзду з непідконтрольних українській владі територій Донецької та Луганської областей; на рубежі 2 (рубеж контрольних пунктів в'їзду-виїзду і блокпостів) силами угруповання у взаємодії з підрозділами Міністерства внутрішніх справ і Національної гвардії України здійснювалися перевірка й оформлення осіб, транспорту та вантажів на контрольних постах в'їзду-виїзду.

Кожний наведений етап дає змогу стверджувати, що ДПСУ для виконання завдань в умовах ведення бойових дій повинна мати постійну бойову складову, яка була б спроможна протидіяти гібридній війні, якій притаманне поєднання всіх відомих традиційних форм і способів застосування сил (військових формувань) та форм і способів застосування партизанських, диверсійно-розвідувальних груп, терористичних організацій.

Із загостренням суспільно-політичної обстановки у державі прикордонним відомством було вжито такі заходи:

– посилено пункти пропуску на державному кордоні з Російською Федерацією за рахунок резервів, до яких входили військовослужбовці, викладачі Національної академії ДПСУ та представники інших прикордонних підрозділів;

– сформовано мотоманеврені групи, що виконували завдання із забезпечення надійної охорони державного кордону;

– дообладнано місця несення служби прикордонними нарядами, що містили бойові позиції, блокпости, траншеї, вогневі точки і вогневі рубежі для застосування всіх видів групової зброї;

– проведено комплексну роботу з інженерного облаштування державного кордону; встановлено блокпости, спеціальні засоби у пунктах пропуску; на лінії державного кордону збільшено кількість стаціонарних постів технічного і візуального спостереження, радіолокаційних станцій, на місцевості розгорнуто систему сигнальних мін;

– залучено військовозобов'язаних, які були призвані відповідно до Указу Президента України щодо часткової мобілізації;

– здійснено авіаційну розвідку місцевості за допомогою відомих літаків та безпілотних літальних апаратів;

– проведено заходи щодо взаємодії зі Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ України, підрозділами ЗС України, іншими силовими та правоохоронними структурами з питань обміну

інформацією, посилення режиму у контрольованих прикордонних районах та у межах прикордонної смуги, спільних дій у разі ескалації агресії з боку Російської Федерації;

– додатково дозabezпечено підрозділи охорони кордону на східній ділянці кордону броньованими машинами, озброєнням, індивідуальними засобами захисту, такими, як бронежилети, кевларові шоломи тощо;

– внесено зміни до тематики підготовки персоналу служби з урахуванням військової складової;

– розгорнуто нові системи паспортного контролю та автоматизації у створених підрозділах на межі адміністративного кордону Запорізької та Херсонської областей з Автономною Республікою Крим.

Державна прикордонна служба України сформована як правоохоронний орган спеціального призначення, у чому експерти [1, 3, 4] вбачають одну з причин незахищеності кордону та проникнення у 2014 р. бойовиків до України. Як припускають експерти, помилковим було рішення послабити силові потужності прикордонників на користь контрольних функцій.

З огляду на це, як зазначив І. Савенко [9], модернізація охорони кордону повинна ґрунтуватися на сучасних можливостях адекватного реагування на нові військові загрози з боку сусідньої держави. Водночас питання надійності охорони кордону поряд із динамікою розвитку економіки є одним із пріоритетних для вступу України до Європейського Союзу і має передбачати створення сучасної інтегрованої системи охорони кордону та суверенних прав України як на суші, так і в її виключній (морській) економічній зоні.

У мирний час ДПСУ спроможна виконувати свої визначені законом завдання з охорони державного кордону. В умовах загрози потрібно переходити до оборони державного кордону силами і засобами підрозділів, частин, з'єднань ЗС України, до яких слід включати правоохоронні органи, що повинні діяти за єдиним замислом, метою, завданнями та цілями.

Рекомендації щодо внесення змін до порядку застосування сил і засобів Державної прикордонної служби України в особливий період.

1. На законодавчому рівні внести зміни щодо вдосконалення оперативно-службової

діяльності Державної прикордонної служби України, а саме врегулювати питання стосовно створення і функціонування у ДПСУ спеціальних прикордонних сил, змінити статус Державної прикордонної служби України в особливий період на військове формування з правоохоронними функціями після переведення на організацію і штати воєнного часу.

2. Врегулювати порядок координації діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, а також заходів, які здійснюються центральними органами виконавчої влади, щодо захисту державного кордону України.

3. Розробити порядок передачі в оперативне підпорядкування сил і засобів військових формувань органам військового управління ЗС України на особливий період.

4. Розробити порядок передачі в особливий період ділянок державного кордону, що охороняються прикордонними загонами (підрозділами охорони державного кордону), для їх прикриття військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил України, Національної гвардії України.

5. Внести зміни до порядку організації взаємодії між ЗС України та ДПСУ з охорони і захисту державного кордону в умовах правового режиму надзвичайного стану та в особливий період.

6. Внести зміни до порядку організації взаємодії ЗС України та ДПСУ на особливий період щодо підготовки і проведення спеціальних операцій.

7. Врегулювати питання щодо залучення до заходів із захисту державного кордону інших центральних органів виконавчої влади.

8. Перерозподілити повноваження складових сектору безпеки і оборони щодо координації діяльності із захисту державного кордону в мирний час, в умовах надзвичайного стану та в особливий період.

9. Розробити механізм залучення військових частин і підрозділів ЗС України до посилення охорони державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

10. Покласти відповідальність на органи військового управління ЗС України за охорону державного кордону після прийняття в оперативне підпорядкування органів ДПСУ разом з ділянками, що ними охороняються.

11. Організувати прикриття державного кордону на загрозованих напрямках у випадках реальної загрози нападу на Україну або збройної агресії.

12. Врегулювати питання стосовно передачі в особливий період в оперативне підпорядкування органам військового управління ЗС України органів ДПСУ, які беруть участь у прикритті державного кордону, ліквідації збройного конфлікту на державному кордоні, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України.

13. Надати пропозиції до змісту Стратегії воєнної безпеки України щодо порядку застосування сил та засобів ДПСУ в особливий період відповідно до Указу Президента України № 392/2020, який ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. “Про Стратегію національної безпеки України”.

14. Внести зміни до законодавчих актів України, які регулюють питання захисту державного кордону.

Висновки

Проаналізовано застосування підрозділів Державної прикордонної служби України в умовах ведення гібридної війни і надано рекомендації щодо визначення завдань прикордонної служби в умовах особливого періоду.

Згідно з наданими рекомендаціями постають питання стосовно концептуальних змін до діяльності та завдань ДПСУ в системі національної безпеки в умовах гібридної війни, визначення нових завдань відповідно до спроможностей та порядку застосування сил і засобів в особливий період в єдиній системі Стратегії воєнної безпеки України, що потребує певного науково-методичного забезпечення.

Перелік джерел посилання

1. Горбулін В. П. Гібридна війна як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 4 (33). С. 5–12.

2. Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. № 42. С. 27–42.

3. Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України. *Глобальна організація союзницького лідерства* : електрон. вид. 2015. URL: <http://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/> (дата звернення: 02.12.2020).

4. Назаренко В. О., Серватюк В. М., Ставицький О. М. Методологічні основи дослідження національної безпеки України в прикордонній сфері. *Труди університету*. Київ : НУОУ, 2011. № 7 (106). С. 22–30.

5. Турчинов О. В. Тероризм. Гібридна війна. Росія. *Персональний сайт* : електрон. вид. 2015. URL: <http://turchynov.com/blog/details/terorizm-gibridna-vijna-rosiya> (дата звернення: 02.12.2020).

6. Hoffman F. G. Future Threats and Strategic Thinking. *Infinity Journal*. No Fall. 2011. 17 p.

7. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *База даних “Законодавство України”* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 25.11.2020).

8. Сосса Р. І. Делімітація та демаркація державного кордону України: картографо-геодезичні аспекти. *Регіональна історія України*. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2018. Вип. 12. С. 107–130.

9. Савенко І. Напрями державного регулювання прикордонної служби. *Ефективність державного управління*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 43. С. 193–200.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2021 р.

УДК 355.4

А. В. Братко, А. Б. Мысык

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ ВОЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Российская Федерация применила против Украины необъявленную гибридную войну, которая во многом является уникальной и новым вызовом для нашего государства. Авторами рассмотрены роль

и место Государственной пограничной службы Украины в условиях ведения агрессии, начиная с периода создания пограничной службы до настоящего времени. Проанализировано применение подразделений Государственной пограничной службы Украины в условиях ведения гибридных войн и даны рекомендации по определению задач пограничной службы в условиях особого периода на государственной границе. Сформулированы рекомендации по внесению изменений в порядок применения сил и средств Государственной пограничной службы Украины в особый период.

Ключевые слова: гибридная война, Государственная пограничная служба Украины, силы и средства, государственная граница, пограничный отряд.

UDC 355.4

A. Bratko, A. Mysyk

THE ROLE OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF MILITARY SECURITY IN THE CONDITIONS OF HYBRID WAR

The Russian Federation has used an undeclared "hybrid war" against Ukraine, which is in many ways a unique and new challenge to our state. The clearest nature of the new type of war was demonstrated first in the Kerch Strait near the island of Tuzla in 2003 and then by annexation by the Russian Federation in the spring of 2014 of the Autonomous Republic of Crimea, followed by support for local radicals and a full-scale Russian invasion of eastern Ukraine. The authors consider the role and place of the State Border Guard Service of Ukraine in the conditions of aggression from the period of creation of the border service to the present. The application of the units of the State Border Guard Service of Ukraine in the conditions of "hybrid wars" is analyzed and recommendations are given for determining the tasks of the border service in the conditions of a special period at the state border. Recommendations for changes in the use of forces and means of the State Border Guard Service of Ukraine in a special period are identified.

In peacetime, the State Border Guard Service of Ukraine is able to perform its statutory tasks for the protection of the state border. In the event of a threat, it is necessary to move to the defense of the state border by forces and means of units, units, formations of the Armed Forces of Ukraine, which should include law enforcement agencies, which must act on a common plan, purpose, tasks and objectives.

In accordance with the provided recommendations, the issue of conceptual changes to the activities and tasks of the State Border Guard Service of Ukraine in the national security system in a "hybrid war", the definition of new tasks in accordance with the capabilities and use of forces and means in a special period which requires appropriate scientific and methodological support.

Keywords: hybrid war, State Border Guard Service of Ukraine, forces and means, state border, border detachment.

Братко Артем Володимирович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0001-5503-3318>

Мисик Анатолій Борисович – доктор військових наук, доцент, професор кафедри національної безпеки та управління Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0003-2378-9887>